

Zauzetost Lajče Budanovića oko crkvenog pjevanja

Ante Sekulić, Zagreb

1. Naslov moje rasprave o Budanovićevoj zauzetosti oko crkvenog pjevanja može se pričiniti manjkavim. Nisam, naime, ispisao uz njegovo ime visoku crkvenu službu koju je obavljao skoro četiri desetljeća — bio je poglavarom Bačke crkvene pokrajine od 10. veljače 1923. do svoje smrti 16. ožujka 1958. Obično mu se, dakle, uz ime dodaje biskupska služba. No, nisam tako postupio jer je

Biskup Lajčo Budanović

Lajčo Budanović bio zauzet oko bogoslužnog pjevanja tijekom svoje svećeničke službe davno prije nego što je postao biskupom. Manjkavost u naslovu moje rasprave može se naći u pitanju o kakvom i kojem pjevanju je riječ. Uz širinu pojma crkvenoga pjevanja trebalo je jamačno pripomenuti da je riječ o hrvatskom crkvenom pjevanju. Možda bi, međutim, takva odrednica suzila gorljivost Budanovićevo oko crkvenog pjevanja u drugih vjernika kojima je bio dušobrižnik, župnik i pokrajinski poglavar. Ipak, i bez odrednice u naslovu moram istaći da je Budanović pisao i prepisivao »pismariće« i slagao molitvenike (»svete knjige«)¹ za svoje hrvatske sunarodnjake koji su oskudijevali u takvim knjigama i priručnicima.

Dužnost mi je također na početku rasprave pripomenuti da Lajčo Budanović svojim životom vezuje dva stoljeća, jer je rođen sedamdesetih godina XIX. a umro je u drugoj polovici XX. stoljeća pa je u svim crkvenim i društvenim gibanjima sudjelovao kao iznimno sposobni djelatnik.² Iz svećeničke pak službe izvirale su sve Budanovićeve djelatnosti: spisateljski i kulturni rad, osnutak

društava i udružbi, voditeljstva bratovština i katoličkih pučkih čitaonica.³ Zauzetost oko pjevanja u crkvi bila je Budanovićevo djelatnost koja je prelazila okvire svagdašnje crkvene službe, jer je od mladosti osluškivao što se događa, budi i širi u Crkvi diljem svijeta, posebice u liturgijskom životu. Budanović nije bio skladatelj, ali je skrb oko pjevanja u crkvi izvirala iz težnje da vjernici što brojnije i neposrednije sudjeluju u bogoslužju.

2. Životopis Lajče Budanovića započinje 27. ožujka 1873. u Bajmoku, u uglednoj hrvatskoj posjedničkoj obitelji, u jednoj među »najpoznatijim bunjevačkim kućama«.⁴ Patrijarhalni i strogi djevovski odgoj udario je temelj Budanovićevo života, jer se dosljedno i postojano odlučio za službu drugima kao svećenik. Nakon izobrazbe u Subotici i Kaloči službovao je kao kapelan u Kačmaru, Subotici, Novom Sadu, Somboru i drugdje, dok je kao župnik razvio uspješnu djelatnost u Bačkom Brijegu (Beregu), Baji i Subotici.⁵

Od 12. siječnja 1920. pa sve do svoje smrti bio je L. Budanović građanin subotički, župnik najveće gradske župe u Subotici, zatim je od 10. veljače 1923. administrator Bačke apostolske administrature, posvećeni je biskup od 23. veljače 1927. (posveta je obavljena 1. svibnja 1927).⁶ Nakon ratnih teškoća, progona, uhiđbe i zatočeništva ponovno je od 7. svibnja 1946. upravljao svojom crkvenom pokrajinom »s pravima, ovlastima i dužnostima koja pripadaju rezidencijalnom biskupu«.⁷ Na grobu biskupa Budanovića u subotičkoj stolnoj crkvi uklesane su riječi: »Labore magis quam aetate gravi consumptus obdormivit in Domino ...«.⁸

U sažetom životopisu Lajče Budanovića treba imati na umu najmarkantnije podatke: da potječe iz ugledne, patrijarhalne hrvatske obitelji, zatim da je bio svećenik — uzoran, neporočan, nesebičan, tvrda značaja kao da je isklesan bio od kamena, konačno: bio biskup koji je svoju službu obavljao kao pastoralni djelatnik pa mu propovijedi i govori nisu teološke i dogmatske rasprave nego jednostavni poticaji vjernika neka žive svoju vjeru, svoje kršćanstvo. Njegovi su pak suvremenici isticali »skromnoga subotičkog biskupa, koji uvijek povučen, daleko od parada i svečanosti, bez reklama i vanjskog sjaja, radi ...«.⁸

O crkvenim prilikama i radu Lajče Budanovića ima podataka u časopisima, crkvenim šematizmima, godišnjacima na hrvatskom jeziku, također na mađarskom, a na njemačkom je Budanovićevo rad prikazan u raspravi o vjerskom životu bačkih Ni-
e-

maca što ju je napisao Josef *Haltmayer*.⁹ Možda je potrebno pripomenuti da je Budanović bio dosta čovjek velikog formata, djelatnik silnoga zamaha, krupna pojava izrasla na našoj etničkoj periferiji koja se jedva može obuhvatiti kraćim prikazom i oskudnim riječima¹⁰ pa očekuje potpunu monografiju i znanstvenu prosudbu.

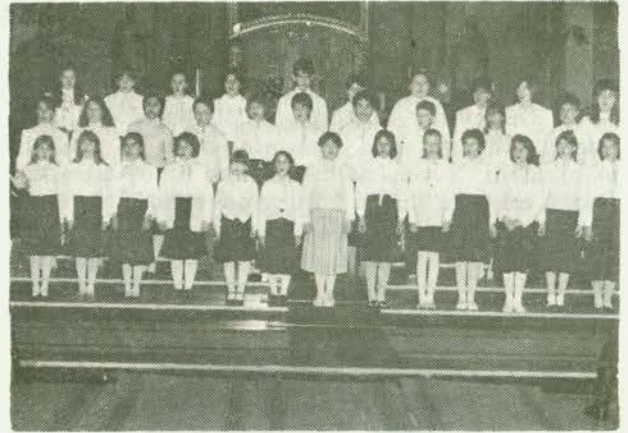
3. Već sam spomenuo da je Budanović na službi u raznim našim naseljima već od mladih kapelanskih dana bio pobornik pučkog pjevanja u crkvi, za bogoslužja. Na zauzetost Budanovićevu oko crkvenoga pjevanja upozoravao sam već u svojim radovima o velikom biskupu,¹¹ ovom pak zgodom i prigodom želim posebice raspravljati o tome. Budući da je Ivan *Kujundžić* obavio bibliografski popis Budanovićevih djela,¹² upozorit ću ovdje na Budanovićeve molitvenike u kojima su skupljene crkvene pjesme koje puk pjeva za bogoslužja, na hodočašćima, u prošteništima, o raznim blagdanima, u čast svetaca te u raznim prigodama.

Prvo svoje samostalno djelo objelodanio je Lajčo Budanović pod naslovom *O društvu sv. Kru-nice što se zove Živa ružica*,¹³ god. 1898. u Subotici. Bilo mu je tada 25 godina. No četiri godine kasnije objelodanio je svoj veliki molitvenik *Slava Božja u molitvama i pismama* (1902)¹⁴. Budanović je tada bio kapelanom u Novom Sadu, a tiskanje molitvenika je obavljeno u Budimpešti u tiskarskom zavodu *Stephaneum*. Već je u naslovu svoga molitvenika sastavljač istaknuo dvije odrednice crkvenoga života: molitve i pjesme. Nije Budanović ni u naslovu dopustio zabunu — jasno je već u mlađim godinama istaknuo svoju zauzetost oko molitve i pjevanja u crkvi, želju da se za bogoslužja čuje puk, njegovi sunarodnjaci, njihova i njegova domaća riječ, draga hrvatska ikavica kojom se govori u našim bačkim bunjevačkim i šokačkim naseljima. Naime, veliki Budanovićev molitvenik je složen u štokavskoj hrvatskoj ikavici. (I pjesme koje je naš puk u suživotu s Madžarima preuzeo obogatio ih je svojim izričajem, pa ih je i Budanović tako zabilježio i uključio u svoj molitvenik).

Sadržaj molitvenika *Slava Božja* (...) ima — kako je spomenuto — dva dijela: molitve su do str. 310, a zatim slijede Pisme od strane 311 do 678 (reklo bi se da je drugi dio za šezdesetak stranica pjesama obilatiji). Budući da se u ovom radu raspravlja o Budanovićevoj zauzetosti oko crkvenoga pjevanja želim upozoriti na sadržajne cjeline. Nakon latinskoga teksta *Asperges me* (str. 311) slijede tri pjesme *Prije i posli pridike* (str. 312), zatim 15 pjesama pod skupnim naslovom *Misne pisme* (str. 313-331). Skupina *Pisme posli svete mise I-X* je otisnuta na str. 332-334. U spomenutoj skupini pod X. je pjesma *Za lipo vrime*. Dvije su pjesme *Za mladu nedilju* (str. 334-335), devet ih je u skupini *Pisme za svako vrime* (str. 335-342) i završna *O Isusu, Mariji i sv. Josipu* (str. 342-343).

Od str. 343-357. su *Pisme adventske (Misne pisme [...]), Posli podizanja u misi* i 14 *Raznih pisama*, dok su na četrdesetak stranica (str. 357-388) otisnute Božićne pisme (nakon 16 prvih slijede

Božićne pisme o prisv. sakramentu (tri), Pisme božićne o bl. D. Mariji (pet), Božićne pastirske pisme (deset), Za novu godinu (dvije), Na sv. tri kralja (tri) i Pisme o imenu Isusovu (tri).¹⁵ Ukupno 42 pjesme su u skupini božićnih pjesama.

Katedralni dječji zbor »Albe Vidaković«

U slijedu crkvene liturgijske godine Budanović u *Slavi Božjoj* (...) nize na osamdesetak stranica (str. 389-460) skupinu Pisme korizmene. Prva je među njima za čistu sridu (*O mi ljudi slabi* ...), zatim su Misne pisme za korizmeno vrime (tri), slijede Korizmene pisme o prisv. sakramentu (tri) i sedamnaest Raznih korizmenih pisama. Već sam u svojim spomenutim radovima o Lajči Budanoviću¹⁶ isticao njegovu posebnu pobožnost prema Mariji, no ipak i ovdje moramo pripomenuti da u svakom razdoblju crkvene godine posebnu skupinu čine *Pisme o bl. Dj. Mariji* pa je tako i među korizmene pjesme uključio dvanaest pjesama o Gospi. Među korizmene pjesme uključio je Budanović pjesmu *Sad prid Spasitelja* (Cvitna nedilja), zatim *Muku G. Isukrsta za cvitnu nedilju*, večernjica *Za veliku sridu*, *Za veliki četvrtak*; slijede *Muka G. Isukrsta za veliki petak*, pjesme *O puče moj* (...), *Već kraljev barjak*, *Večernjica za veliki petak* i *Pisme o sv. križu*.

Uskrzne pisme su u Budanovićevoj *Slavi Božjoj* (...) skupljene na deset stranica (str. 461-471), ukupno ih 13, a za njima slijede *Spasovske pisme* (dvije, str. 472-473), *Duhovske pisme* (četiri, str. 474-476) i *Pisme na čast sv. Trojstva* (četiri, str. 477-479).

Posebnu skupinu čine *Pisme o prisv. oltarskom sakramentu* (str. 480-503, u svemu 34 pjesme), a k njima su priključene *Pisme o prisv. Srcu Isusovu* (dvanaest, str. 504-512) i *Pisme o Isusu* (deset, str. 513-520). Pozorni motritelj lako će zabilježiti zanimljiv Budanovićev postupak s pjesmama o presv. Euharistiji; on ih je, naime, u svakom razdoblju crkvene godine izlučio u posebne skupine kako je već istaknuto u prikazu sadržaja molitveniku *Slava Božja* (...), a povrh toga ima posebnu skupinu »o prisv. sakramentu« kako to piše sastavljač.

O dijelu knjige *Slava Božja* (...) koji čine *Pisme na čast bl. D. Marije* (str. 521-596) rasprav-

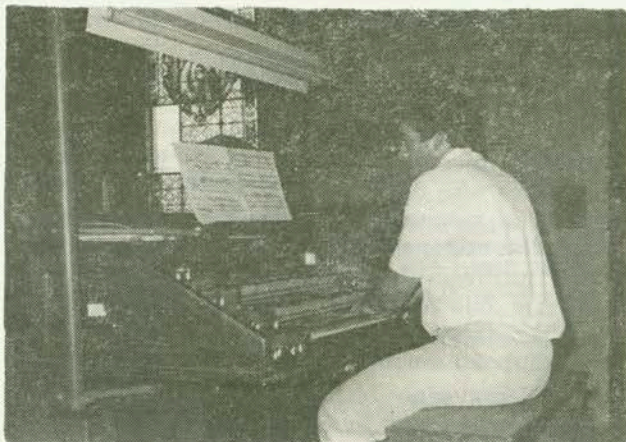
ljao sam posebice na nedavnom *Mariološkom kongresu* u Njemačkoj u Keevelaru (rujan 1987).¹⁷ Neću to učiniti ovdje, nego upozoriti na str. 597. do 677. na kojima su *Pisme o svecima* (Sv. Stipan mučenik, Sv. Ivan Ev., Na dan sv. Mladinaca, Sv. Josip, Sv. Florijan itd), *Pisme za crkvene ophode*, *Pisme pokorničke*, *Za razne prigode*, *Pisme za pokojne*.

Izvrješće o sadržaju Budanovićeve velika molitvenika nameće nekoliko pitanja. Prvo je o izvornosti djela, zatim o značenju i vrijednosti knjige te o baštini sačuvanoj u molitveniku.

Budanović je na prvo pitanje djelomično odgovorio pripomenom na str. 694. kada u dnu stranice da su »zvizdicom označene pisme izvađene iz St. Grgić: »Živa Ružica«. — Naime, prije Budanovića slagali su molitvenike za hrvatske vjernike u Podunavlju brojni pisci među kojima treba spomenuti Emerika Pavića, Đuru Arnolda, Franju Brdolskog, Grgu Marcikića, Franju Vujkovića Lamića, Šimu Ivića i druge, a svakako Stipana Grgića.¹⁸ Budanović izričito spominje — kako je istaknuto — Stipana Grgića i njegov molitvenik »Živa Ružica«.¹⁹ U raspravi pak o franjevcu Šimunu Meciću usporedbom tekstova upozorio sam na međusobnu povezanost molitvenih knjiga Mecića i Budanovića.²⁰ Sastavljaču *Slave Božje* (...) bili su sigurno poznati molitvenici koji su bili u uporabi među njegovim sunarodnjacima, posebice pak djelo Ivana Antunovića: *Čovik s Bogom u svojih molba i prošnja* (Kalača, 1884; vel. 8°, str. VII + 897).²¹ Izvornost Budanovićeve je u izboru pjesama, u jezičnoj obradbi, u rasporedu sadržajnom i liturgijskom. Zanimljivost je u Budanovićeve pristupu poslu. Nedavno je, naime, Đula s. Mirjam Pandžić²² pregledala u Biskupijskom arhivu u Subotici ostavštinu Lajče Budanović glede njegovih pjesmarica. Utvrdila je tijekom pregleda da je L. Budanović konsultirao i koristio u obradbi svojih pjesmarica hrvatske i mađarske autore: Marijana Jaića, Martina Borenića, Vilka Novaka, zatim *Pjevnik — Kantuale* iz god. 1895; od mađarskih su mu bili pri ruci B. J. *Tárkanyi*,²³ F. *Zsasskovszky*,²⁴ E. *Zsaskovszky*²⁵ i poznatu knjigu *Szent vagy, Uram* (Budapest, 1931, 2° 1937, 3° 1942). Iz sačuvanih bilježaka dragocjen je podatak da se Budanović nije odrekao svoje zauzetosti oko crkvenoga pjevanja za svoga života što osim kantuala i pjesmarica (primjerice *Szent vagy, Uram*) uporno obnavlja izdanja *Male Slave Božje* (uz suradnju i pomoć Franje Vujkovića). Međutim, posebice bi trebalo usporedbom s ostalim hrvatskim pjesmaricama i molitvenicima utvrditi koliko je Budanovićeve molitvenik, zbirka pjesama u njemu prinos općoj crkvenoj i glazbenoj kulturi. To je, međutim, posao izvan domašaja ove rasprave. Postupkom i raščlambom takvom odgovorilo bi se i na veoma ozbiljno pitanje o vrijednosti knjige koja ima tvrdokorno i uporno značenje u crkvenom životu bačkih Hrvata. U *Slavi Božjoj* (...) je Budanović na vlastiti način sačuvao i djedovsku kršćansku baštinu. Brojne pjesme (primjerice: *Hajte, braćo, da idemo, Spavaj, mali Ditiću, Marija Divica, Veseli se, o Marijo* itd)

koje su se o blagdanima pjevale u našim domovima našle su svoje mjesto u Budanovićevoj knjizi. Jamačno je to ponukalo sastavljača knjige da ispod velikog naslova drugog dijela *Pisme* otisne istaknutijim slovima: *odobrila kalačka crkvena oblast pod broj. 187. od godine 1902*. Valjda u tome, u sadržaju pjesama, treba tražiti razlog što je unatoč odobrenju i dopuštenju molitava²⁶ Budanović tražio i drugo za *pisme*.

Konačno, treba odgovoriti na pitanje zašto se Budanović dao na golemi posao oko pisanja velike knjige, opsežnog molitvenika. Umjesto odgovora moram ponoviti misao da razlozi za skupljanje crkvenih pjesama i napjeva, brigu za pučko pjevanje izviru iz Budanovićeve želje za sudioništvom puka u bogoslužju; k tomu je svećenik i biskup Budanović želio u crkvi čuti dragu, domaću riječ kako odjekuje u crkvi, za obreda, pobožnosti, ophoda i hodočašća. Među razlozima bila je i Budanovićeve želja da pomogne orguljašima i predvoditeljima crkvenog pjevanja: najprije je kao kapelan surađivao i pomagao zborovodama, pjevačkim skupinama, a kad je postao poglavarom bačke crkvene pokrajine svojim je uredbama (*Codex Bačiensis*, Subotica, 1937) obvezivao pastoralne djelatnike na zauzetost oko bogoslužnog pjevanja.²⁷

Dr. Ante Sekulić ml. za orguljama subotičke katedrale

Molitvenik koji sam najprije istaknuo poznat je pod naslovom *Velika Slava Božja* (VSB) za razliku od *Male Slave Božje* (MSB) koji je Lajčo Budanović priredio već 1907. a doživio je šest izdanja (posljednja dva 1942. i 1943. priredio je Franjo Vujković Durmiš).²⁸ Na oko 160 stranica (nije u svih šest izdanja broj stranica isti) Budanović je uz svagdašnje i prigodne molitve otisnuo pjesmaricu, ali treba pripomenuti da je prikladan, priručni molitvenik u izdanjima između 1920. — 1945. tiskan štokavsko-ijekavski, hrvatskim književnim jezikom.²⁹ Pjesme su rasporedene prema razdobljima liturgijske crkvene godine.

Spomenuti Budanovićeve VSB i MSB bili su molitvenici kojima su se hrvatski vjernici — dobriji i mlađi — u Bačkoj najčešće služili u razdoblju od početka pa sve do sredine XX. stoljeća. Djelo-

mice je tome jamačno pridonosila činjenica što je Budanović bio uzorni svećenik i duhovni poglavar bačke crkvene pokrajine, a k tome je bio ugledni javni djelatnik. Nisam, međutim, mogao pronaći nikakva službena spisa ili kakve pripomene u kojima je mjesni biskup preporučivao ili upućivao na svoj molitvenik.³⁰ Treba ponoviti misao da je Budanović poznavao sadržaje i građu prijašnjih molitvenika među svojim sunarodnjacima, ali mi se čini da je svoje knjige VSB i MSB obogatio novim sadržajima, a iznimno je poznavao svagdašnji život bačkih Hrvata u koji je kao sastavnica i odrednica utkano kršćanstvo.

Budanovićeve VSB i MSB su molitvenici, ali *Mala Slava Božja* — *napivi za pisme* je pjesmarica koju je ispisao vlastitom rukom i zatim je umnožio.³¹ O njoj sam već pisao,³² a moram pripomenuti da je Budanović računao na raspacavanje spomenute pjesmarice jer je označena *cina: 1 kruna*. Knjižica je nastala jamačno početkom XX. stoljeća, ali nije poznata naklada (primjerci su danas rijetkost).

Tri Budanovićeve djela koja u naslovu imaju zajedničke riječi (sintagma) *Slava Božja* tumače piščev rad i želju da se molitvom i pjesmom slavi Svevišnjij u svim danima crkvene liturgijske godine, u svakoj prigodi (o blagdanu, ophodu, hodočašću i sl.). Iz svećeničkoga, pastoralnog rada i težnje za poukom, prosvjetom i izobrazbom svojih sunarodnjaka, nastala su Budanovićeve djela koja je započeo u mladim danima svoga svećeništva a nije ih prekidao do svoje podmakle dobi. Unatož spomenutoj činjenici da se služio njemu dostupnim i poznatim pjesmaricama,³³ njegovi molitvenici i pjesmarice nisu uključene u našu glazbenu baštinu koja se u raspravama vrednuje i bilježi. Makar usporedbe radi nameće se potreba raščlambe, prosudbe i prihvaćanja rada našega čovjeka s narodne periferije čija je valjda i tragika u tome što je prevelik i darovit prerastao okvire zavičaja u kojemu je duboko osobno vezan služio do kraja života.

4. Nepravdno bi bilo zanemariti i prešutjeti pastoralnu zauzetost L. Budanovića oko crkvenoga pjevanja u stolnoj crkvi u Subotici kao i u Bačkoj biskupiji. Budanovićev *Obrednik* (rukopisno djelo rađeno u 3 primjerka; dva su bila za javnost)³⁴ i *Codex Bačensis* određuju i uređuju sve što je potrebno bilo za Budanovićevo doba u stolnoj crkvi kao i o pravima, dužnostima i radu crkvenih pjevača (kantora), orguljaša i zborovođa na području crkvene pokrajine kojoj je bio na čelu.³⁵ Koliko se god moglo činiti da je u spomenutim djelima oblasno, pravno-uredbeno riješeno niz pitanja o crkvenim službenicima i njihovim obvezama ipak se mora imati na umu pravičnost i zauzetost Budanovićeve oko normalnoga, skladnog života župske zajednice. Golemo iskustvo i revnost Budanovićeve pretočeni su u *Obrednik* i *Codex*.

5. O Lajči Budanoviću napisano je niz članaka, ušao je svojim radom među one o kojima pišu enciklopedijske knjige. O njegovim pak pjesmaricama malo se raspravlja jer dio povjesničara glazbe jedva što znade o bačkim Hrvatima i njihovoj glazbe-

Katedralni zbor »Sveta Terezija«

noj kulturi; o Budanoviću se posebice ne raspravlja ni u crkvenim ustanovama. O razlozima takva ponašanja nije često uputno ni spominjati.

Treba svakako priznati da Budanović nije bio glazbenik, niti skladatelj; nije bio ni orguljaš, niti je stjecao posebnu glazbenu okretnost i vještinu. No on to nikada nije isticao, niti je tražio kakva priznanja. Na zauzetost oko glazbe, oko crkvenoga pjevanja poticala ga je želja da puk, naš vjernički puk pouči, prosvjetli, uputi, a dragu bunjevačku riječ sačuva u crkvi. Budanović je bio svjedok borbe za jezik u školama, uredima i ustanovama, ali također i u crkvi.

Preporoditeljske misli Ivana Antunovića i sljedbenika prozele su i Budanovića, a svećenička revnost i skrb za crkveno pučko pjevanje i uporna želja da *čuje* i *glas svoga naroda* u crkvi bili su poticajni čimbenici u radu oko skupljanja crkvenih pjesama i *napiva za pisme*. Kada je kao biskup isticao i izricao svoje misli o pjevanju, o sudjelovanju puka u bogoslužju, brojni mlađi svećenici nisu bili skloni prihvatiti njegove misli. Prepričavali su ih na svoj način, uklapali u pošalice. A Budanović je želio njihov napredak pa im je omogućio ili uputio (ili se barem suglasio) da oni (drugi) steknu izobrazbu, znanje koje je njemu promaklo.

Jednom mi je (kolovoz 1950.) veliki Biskup rekao: »Triba skupiti i sačuvati sve što je naše. Ako mi to ne učinimo sve će propasti.« Upamtio sam to, te riječi i pogled njegov. Znam također da kritičnije oko i uho neće prihvatiti Budanovićeve notne bilješke niti će se složiti s izborom pjesama. Ali — djela su tu; Budanovićeve zbirke su sačuvane, pjesme su zabilježene. On je to htio — zabilježiti, sačuvati. Šteta je što brojni koje je poticao nisu do danas otkrili bogatstvo njegovih rukopisa i glazbenih bilješki.

Znam — život teče unatoč tomu propustu. Ali mrtvom Biskupu (puk ga je nazivao *našim Biskupom*), uzornom svećeniku i revnitelju čestita života, postojanom domoljubnom poslaniku treba priznati rad, dobru volju, požrtvornost i djela koja su ga nadživjela.

Doista, bio je golem u pozivu i službi, postojan i uporan u radu. Naš neponovljivi Lajčo Budanović. »Naš Biskup«. Velik na širokim ravninama svoga i našeg zavičaja.

BILJESKE

1. U govoru bačkih Hrvata svaka je nabožna knjiga a molitvenik posebice — »sveta knjiga«. Budući da su knjige — molitvenice bile rijetkosti, brižno su ih čuvali: u crkvi su ih nosili omotane rupčićima, a tko je mogao priskrbiti rado je imao »svetu knjigu« uvezanu u kožu ili u baršun s bjelokosnim uresima. Zabilježio sam u starim oporučnim Ispravama da je »sveta knjiga« obiteljsko blago koje sastavljač oporuke obično ostavlja kao baštinu najstarijem sinu ili kojemu doblijem članu obitelji.
2. Usp. Milko Cepelić, Tri dana med Bunjevcima i Sokclma. *Subotička Danica* za 1914., 55 — 74. — (***) Lajčo Budanović i Bajci. *Neven*, XXVIII (1911) br. 7, 53 — 54. — Ante Sekulić, Cjelovit lik Lajče Budanovića (nacrt za studiju). *Subotička Danica* za 1971., 41 — 49. — *Isti*, Lik zaboravljenog velikana. *Obnovljeni život*, 5/197, 437 — 453. — *Isti*, Marijanske pobožnosti podunavskih Hrvata. Zagreb, 1958., 10, 12, 15, 16, 20, 22, 25, 28, 31, 32, 36, 38, 60, 63. — *Isti*, Značenje molitvenika i obrednika biskupa Budanovića u širenju Marijina štovanja u Podunavlju (Mariološki kongres. Kevelaer, rujna 1986. — u tisku). — G. Szalacz, A magyar katolikus Egyház a szomszédos államok uralma alatt. München, 1975., 105 — 130. Tomo Vereš, Jednostavni velikan. *Danica*, 1979., 58 — 63. i dr.
3. *Neven*, XXVIII (1911), br. 7., 15. VII., 54. — Ivica Prčić, Ljudevit/Lajčo Budanović (1873 — 1958) — povodom 25. obljetnice smrti. *Subotička Danica* 1984., 139 — 145.
4. *Subotička Danica* 1928., 37.
5. Usp. A. Sekulić, Cjelovit lik Lajče Budanovića, 42 — 43.
6. Isto djelo, 43 — 46.
7. *Congregatio pro negotiis ecclesiasticis extraordinariis*, Nr. 3259/46. od 7. svibnja 1946. — Dopis Apost. nuncijature u Beogradu, br. 17/3/46. od 13. lipnja 1946.
8. Zvonimir A. Luckar. Obnovljena Bačka biskupija. *Hrvatska straža* VIII (1936), br. 152. Zagreb, 1936., str. 6.
9. Josef Haltmayer, Die katholischen Donauschwaben in der jugoslawischen Batschka (1918 — 1945). *Die katholischen Donauschwaben in den Nachfolgestaaten 1918 — 1945*, Freilassing, 1972., 229 — 276.
10. Usp. A. Sekulić, Budanovićeve zbirke crkvenih napjeva. *Sv. Cecilija*, XLVII (1977), br. 3., 67.
11. A. Sekulić, Marijanske pobožnosti podunavskih Hrvata. Zagreb, 1985. — *Isti*, Značenje molitvenika i Obrednika biskupa Budanovića u širenju Marijina štovanja u Podunavlju (u tisku) — zatim u člancima o Budanoviću u *Glasi Koncila, Kani*, i drugdje.
12. Ivan Kujundžić, Bunjevačko-šokačka bibliografija. Rad 355. JAZU. Zagreb, 1969., str. 703, 707., br. 190, 200, 214, 215, 219, 220 i dr.
13. Isto djelo, str. 703., br. 190. Knjižica je oblika 16°, str. 31. Tiskana je u Subotici; drugo izdanje također je tiskano u Subotici 1924., 16°, str. 28.
14. Isto djelo, str. 703., br. 200. Molitvenik je vel. 10 x 15,5 cm, str. XVI + 701. Tiskan je u Budimpešti; zatim su slijedila druga izdanja. Broj stranica je u pojedinim izdanjima različit, također i uvez. Spomenuti podaci su za prvo izdanje preuzeti iz *Bibliografije* Iv. Kujundžića.
15. Naslovi i podnaslovi pojedinih skupina pjesama ispisani su pravopisom kojim se služio L. Budanović.
16. Usp. bilj. 11.
17. Naslov rada: *Značenje molitvenika i Obrednika biskupa Budanovića u širenju Marijina štovanja u Podunavlju*. Rad je preveden na njemački i bit će objelodanjen u Rimu, dok je hrvatski tekst u tisku (u Zagrebu).
18. Usp. A. Sekulić, Marijanske pobožnosti podunavskih Hrvata, 23 — 29.
19. Stipan Grgić, Živa Ružica. To jest: molitvena knjižica i skupa pismarica (...). U Subotici, 1865. Vel. 11,5 x 18,2 cm, str. 192. — Molitvenik je doživio deset izdanja — posljednje 1901. — Usp. A. Sekulić, nav. dj., 24.
20. A. Sekulić, Šimun Mecić — graditelj i čuvar jezika hrvatskoga. *Croatia christiana periodica*, I (1977), 1, 34 — 35. — Usp. Šimun Mecić, Cvitak pokornih aliti knishice Sedam pismi pokornih (...). Budim, 1736.
21. I. Kujundžić, Bunjevačko-šokačka bibliografija, str. 702., br. 161.
22. Đula s. Mirjam Pandžić (Žednik, 1942.) redovnica je Družbe čč. ss. »Naše Gospe«. Djeluje u Subotici i voditeljica je Katedralnog zbora »Albe Vidaković«. Završila je u Zagrebu srednju glazbenu školu »V. Lisinski«, Glazbenu akademiju u Zagrebu (1970 — 1972).
23. Béla József Tárkányi (2. siječnja 1821. — 16. veljače 1886), svećenik koji se bavio crkvenom glazbom.
24. Ferenc Zsasskovszky (3. travnja 1819. — 2. prosinca 1887.), glazbeni pisac.
25. Endre Zsasskovszky (21. siječnja 1824. — 15. svibnja 1882), mlađi brat Ferencza Zs. koji se bavio crkvenom glazbom.
26. Na početku knjige Slava Božja (...), na nepaginiranoj stranici III. ispod naslova *Molitve* otisnuto je: *odobrila kalačka crkvena oblast pod broj, 6339. od godine 1901.*
27. Usp. A. Sekulić, Budanovićeve zbirke crkvenih napjeva, 67.
28. Lajčo Budanović, Mala Slava Božja u molitvama i pismama. Budimpešta, 1907., vel. 8,3 x 13 cm, str. 158. — Usp. I. Kujundžić, Bibliografija (...), str. 707, br. 214.
29. A. Sekulić, Marijanske pobožnosti (...), 19.
30. A. Sekulić, Značenje molitvenika i Obrednika (...), 3 (fol).
31. Veličina je pjesmarice 25 x 16 cm, str. 32. Zabilježeno je 115 napiva za pisme. Međutim, sadržaj na str. 31 i 32. može zavesti čitatelja u bludnju, jer su pjesme u sadržaju složene abecednim slijedom pa se stranice ne nižu susjedno.
32. A. Sekulić, Budanovićeve zbirke crkvenih napjeva. *Sv. Cecilija*, XLVII (1977), br. 3, str. 66 — 67.
33. Osim već spomenutih u ovom radu pripominjem — prema bilješkama o osobnim razgovorima s L. Budanovićem — da su sastavljaču VSB i MSB bile poznate: *Pavlińska pjesmarica*, *Cithara octochorda* kao i *Pjesmarica Gjure Vejkovića*.
34. Latinski naslov djela: *Liber devotionum quae in ecclesia Mariateresopolitana ex diuturno usu constitutae observantur*.
35. Usp. *Codex Bačensis*. Subotica, 1937., Cantus ecclesiasticus 54b), 56b), 57, 264b), 266a), 289; Cantores 25a), 261a), 57, 475.

ZUSAMMENFASSUNG

INA NSPRUCHNAHME BISCHOF'S L. BUDANOVIĆ UM KIRCHENGESANG

Ludwig/Lajčo Budanović (Bajmok, 27. 03. 1873. — Subotica, 16. 03. 1956) war Bischof der Diözese Bačka und ein Kulturschaffender. Die ganze Aktivität von Budanović war durch sein priesterliches Amt gefragt: literarisches und kulturelles Wirken, Gründung von Gesellschaften und Vereinigungen, Leitung von Bruderschaften und katholischen Volkshallen. Nebst biographischen Daten wird in dieser Arbeit auf die Beschäftigung um Kirchengesang Bischofs Budanović hingewiesen. Er war sehr bemüht um Kirchengesang vor allem unter seinen kroatischen Landsleuten. Wichtig und bedeutend ist sein *Gebetbuch Gottes Ehre in Gebeten und Liedern* (1902) und das *Ritual des hl. Theresia Kirche* (1948) und so auch die andere kleinere Werke von Budanović. In der Schlussfolgerung wird die Tatsache betont dass Budanović war nicht ein Organist oder Musiker aber sehr eifrig Priester und Bischof der um Kirchengesang einnehmen war.